

CERAMICA POIENEȘTI-LUCAȘEUCA : O TIPOLOGIE A RECIPIENTELOR DE UZ COMUN

Octavian MUNTEANU

Încercarea de a soluționa problemele legate de constituirea și evoluția culturii Poienești-Lucașeuca ne aduce în mod inevitabil în fața unui studiu minuțios al ceramicii. Acest lucru se datorează, în primul rând, unei sensibilități deosebite pe care o are, în general, acest element al culturii materiale față de ceea ce numim tradiție și inovație. În cazul nostru concret un interes sporit îl are ceramica din așezările acestui orizont, ea fiind capabilă în mare măsură să reflecteze anumite situații concrete. Fiind o cultură mai puțin studiată în spațiul nostru, subsemnatul și-a propus să ordoneze un material, care, într-o măsură mai mare sau mai mică, a fost deja pus în circuitul științific (pentru clasificarea materialului au fost selectate piese din patru așezări ale spațiului Pruto-Nistran, reprezentând proporțional cele două zone importante ale arealului de răspândire al culturii Poienești-Lucașeuca : Kruglik și Sokol - nord ; Lucașeuca –II și Ulmu - sud . În acest sens au fost utilizate lucrările publicate de G.B.Fiodorov, M.Romanovskaja, S.P.Pačkova, L.Vakulenko, precum și materiale inedite din săpăturile M.Romanovskaja - vezi bibliografia în Teza de doctorat , Cluj-Napoca , 1995).

Din punct de vedere al tehnicii de lucru ea poate fi divizată în două grupe mari: ceramica rudimentară, lucrată cu mâna; ceramica lucrată la roată..

În cazul nostru întreaga ceramică lucrată cu mâna este produsă pe loc, pe când vasele lucrate la roată în mare majoritate, sunt de proveniență străină, fiind grupate în categoria celor de import.

A) În cadrul ceramicii lucrate cu mâna am evidențiat, din punct de vedere al destinației două grupuri:

1. Ceramica grosieră, de bucătărie - cea predestinată preparării bucatelor și prevăzută pentru păstrarea produselor.

2. Ceramica fină, de masă – vase în care era servită hrana .

Vasele din prima categorie aveau un aspect grosier, mai puțin elegant, pe când vasele din a doua categorie vădesc o mai mare străduință în procesul de producere, având un aspect mai fin. Vasele de bucătărie sunt lucrate dintr-o pastă rău frământată, ce e drept uneori se întâlneau și vase ce aveau pasta de calitate relativ bună. În calitate de degresanți se foloseau cioburile pisate, lutul ars fărâmițat sau degresanți de origine vegetală, toate având granulația destul de mare. Tehnica de lucru este cam neglijentă, suprafeței exterioare acordându-i-se o atenție minimală ea fiind zgrunțuroasă sau în cel mai bun caz cu urme de netezire. Este adevărat, însă, că interiorul lor este de obicei foarte bine netezit, în primul rând din necesități practice. Culoarea vaselor este variată, predominând nuanțele brun-cenușii, rezultate dintr-o ardere inoxidantă, deseori neomogenă și incompletă.

Exemplarele din categoria celor de masă, însă, sunt lucrate mult mai îngrijit. Pasta este de o calitate mai bună, bine frământată, conținând degresanți mărunți de aceeași proveniență ca și în pasta vaselor din grupa celor grosiere. Arderea este completă și aproape egală. Suprafața este deosebit de îngrijită, de cele mai multe ori lustruită. Culoarea acestor vase de

obicei este de nuanțe închise, având un spectru larg, de la cenușiu-marونی până la culoarea neagră tradițională.

Pe lângă vasele ce au aceste două caracteristici ale suprafeței - netezită și lustruită - se mai întâlnesc o serie de recipiente ai căror pereți sunt acoperiți cu barbotină. Ele se încadrează în grupul vaselor grosiere, destinația lor ținând de păstrarea și prepararea produselor.

În rândurile ce urmează vom stăruii doar asupra unei categorii ceramice – cea de uz comun, încercând să propunem o tipologie a acesteia .

Înainte de a prezenta ceramica din această grupă, ținem să remarcăm că ea este foarte fragmentată (lucru de altfel caracteristic pentru toate categoriile), provocând anumite dificultăți pentru clasificarea acestora. Astfel, neavând un număr satisfăcător de vase întregi și întregibile vom încerca să prezentăm o tipologie reieșind din analiza părții superioare a vaselor. Asemenea observații ne-au permis să evidențiem că în toate siturile cercetate forma de bază o reprezintă oala. Bazându-ne pe formele buzei, gâtului și caracterul trecerii acestuia în corp am delimitat câteva tipuri de oale.

1. În primul tip am inclus vasele zvelte, cu corpul slab profilat. Acestea la rândul lor ne-au oferit o serie întreagă de variante:

a) oale cu corpul zvelt, gâtul scurt, abia sesizabil (sau chiar fără gât) și buza dreaptă. Unele vase au buza puțin înclinată în exterior: (fig.1) Lucașeuca II - 30%, Ulmu - 13,5%, Kruglik 11%, Sokol - 13%.

b) a doua variantă cuprinde vase asemănătoare, adică tot cu corpul zvelt, însă au gâtul bine pronunțat, uneori destul de înalt (1,5-2 cm.) plasat vertical, având forma cilindrică sau uneori forma conică. Buzele acestor vase pot fi drepte sau rotunjite (fig.2): Lucașeuca II - 18%, Ulmu - 11,5%, Kruglik - 13%, Sokol - 4-6%.

c) a treia variantă include vase puțin mai scunde în formă de sac, fără gât, cu linia corpului aproape dreaptă sau puțin arcuită buzele fiind invazate, drepte sau rotunjite (fig. 3): Lucașeuca II - 10,7%, Ulmu - 20%, Kruglik - 9%, Sokol - 4-6%.

d) vasele acestei variante au și ele forma borcanului dar spre deosebire de cele din varianta precedentă au un început de gât (foarte slab pronunțat, abia vizibil) buzele lor fiind răsfrânte oblic în exterior (fig.4): Lucașeuca II - 11,3%, Ulmu - 21,2%, Kruglik - 30%, Sokol - 15-20%.

e) vasele variantei a cincia au și ele profilul slab evidențiat, gâtul lor fiind bine pronunțat, dar nu prea înalt, răsfrânt oblic în exterior. Aceste vase pot avea uneori gâtul și buza îngroșate, marginea rotunjită (fig.5): Lucașeuca II - 17,2%, Ulmu - 17,3%, Kruglik - 7%, Sokol - 5-7%.

2. Delimitând al doilea tip de vase le-am selectat pe acelea cu corpul bine profilat, uneori destul de rotunjit. Și în cadrul lor, conform caracterului părții superioare am evidențiat mai multe variante.

a) vase cu corpul rotunjit, gâtul bine pronunțat de cele mai multe ori cilindric, dar uneori și conic, cu marginea tăiată drept. Unele exemplare pot avea marginea ușor înclinată în exterior și este rotunjită (fig. 6): Lucașeuca II - 4,1%, Ulmu - 1,9%, Kruglik - 7%.

b) următoarea variantă a cuprins vasele în formă de butoiăș, practic fără gât cu buza înaltă (1,5-2 cm.) răsfrântă oblic în exterior (fig. 6): Lucașeuca II - 3%+5,3%=8,3%, Ulmu - 7,6%.

c) în ultima variantă a acestui tip am inclus oalele de aceeași formă ca în varianta b), dar care au un început de gât abia vizibil, înclinat ușor în exterior. Buza de cele mai multe ori este rotunjită (în unele cazuri ea poate fi îngroșată) (fig. 7/ 1-8)

3. Al treilea tip de oale au corpul bombat, gâtul foarte bine pronunțat, înclinat în exterior, buza rotunjită, iar umerii plasați destul de jos (fig.7/9-15): Lucașeuca II - 0,5%, Ulmu - 5,8%, Kruglik - 20%, Sokol - 15%.

Referindu-ne la dimensiunile întregului grup de vase am constatat că sunt, în marea majoritate de mărimi medii (H 16-30 cm.). Asemenea vase de regulă erau folosite pentru prepararea hranei, un indiciu în acest sens fiind urmele de foc de pe pereți. Printre ele, însă, remarcăm și un număr relativ mic de proporții mari, a căror destinație, probabil, ținea de păstrarea produselor. (fig. 5/9-10)

În afară de oale, care prevalează în toate siturile acestei perioade, pot fi delimitate și alte tipuri de vase. Numărul imens de fragmente ceramice, deși trădează o varietate a formelor, nu ne-a permis să evidențiem decât un număr limitat al acestora.

1. O formă aparte este reprezentată de așa numitele "cupe pe piciorușe". Ele sunt lucrate dintr-o pastă rău frământată, poroasă, cu degresanți mari din cioburi pisate. Suprafața de obicei este zgrunțuroasă cu urme de netezire (unele exemplare vădesc din partea producătorului o atenție mai mare pentru aspectul exterior al vasului – suprafața, fiind foarte bine netezită - exemplu vasul din loc. nr.4 de la Lucașeuca II (fig. 9/2). Arderea era inoxidantă, obținându-se culorile cenușii de diferite nuanțe. Majoritatea vaselor au urme de tăciune în interior. Dimensiunile lor sunt mici, având diametrul fundului de 7-9 cm. Pereții, nu prea groși, se lărgeau în partea superioară. Nu s-a descoperit nici un exemplar întregibil (fig. 9/1-5).

2. Foarte multe și prezente practic în toate siturile cercetate mai amplu sunt vasele ce au forma unor discuri nu prea groase (de la 1 cm la 1,5 cm), mărimea lor variind de la 14-15 cm la un diametru de peste 20 cm. Toate sunt lucrate dintr-o pastă rău frământată ce conține o cantitate mare de degresanți (cioburi pisate cu granulație mare). Sunt arse prin metoda oxidantă, culorile variind de la roz-marونیu la maro-cenușiu. Se disting atât piese cu suprafață foarte îngrijită, aproape lustruită, cât și exemplare cu o suprafață lucrată mai neglijent, în cel mai bun caz netezite. Unele exemplare aveau un ornament în formă de creștături, aplicat pe margine. Destinația lor încă n-a fost stabilită cu siguranță: au putut servi atât drept capace cât și să joace rolul de tepsii, mai bine zis, a unor "platouri" sau discuri de copt turte¹ (fig. 8/1-9).

3. Într-un număr restrâns se prezintă vasele mici, de formă tronconică, buza rotunjită, fundul plat, un pic mai gros decât pereții (0,5-0,7 cm.). Aceste exemplare sunt foarte apropiate de ceștile dacice, mai ales acelea care au toartă. Sunt lucrate din pastă de calitate proastă, cu degresanți mari, suprafața fiind neîngrijită, slab netezită, de culoare cenușiu-maronie, cu pete. Arderea era efectuată prin metoda inoxidantă, fiind neomogenă și incompletă. În cadrul acestora pot fi deosebite două variante:

vasele mici tronconice fără toartă (fig. 9/6-7);

ceștile dacice propriu-zise (fig. 9/9).

4. Nu prea multe, dar destul de reprezentative sunt vasele acoperite cu o rețea de perforații – așa-zisele strecurători. Ne vine greu să ne pronunțăm în ceea ce privește dimensiunea și forma lor de bază, în majoritatea cazurilor fiind descoperite doar fragmente

de pereți și funduri. Judecând, însă, după materialele de la Sokol (fig. 8/18) și luând în considerare grosimea pereților de la alte vase, credem că era vorba de recipiente nu prea mari, poate de formă tronconică. Unele exemplare aveau găurile amplasate doar în partea de jos a vasului, pe fundul lui, pe când o altă variantă se prezintă cu tot corpul străbătut de asemenea orificii. Pasta, din care erau confecționate era de calitate relativ bună, cu degresanții nu prea mari și suprafața netezită (fig. 8/14-18).

5. Exemplarele ce reliefează forma oalei cu toartă sunt mai rar întâlnite în siturile pe care le cercetăm. Un asemenea vas s-a descoperit în așezarea de la Ulmu (gr. nr.1, fig. 9/10), având pereții aproape dreپți, subțiri (0,5-0,6 cm), diametrul gurii de circa 16 cm. Era lucrat din pastă bine frământată, cu degresanți nu prea mari, din cioburi pisate, de culoare maronie, netezit din ambele părți. Arderea era inoxidantă. Toarta vasului e în formă de bandă, elipsoidală în secțiune (grosimea 0,5 cm în partea de sus și 0,7 cm în partea de jos), având o canelură verticală pe toată suprafața. Asemenea vase, după cum spuneam, nu se prea întâlnesc în spațiul pruto-nistrean din acea perioadă, deși urmele mai multor exemplare pot fi întrezărite prin intermediul unui număr mai mare de tortițe (fig. 9/8;11), care nu totdeauna pot fi atribuite unei sau altei forme.

6. O serie de recipiente, nu prea multe la număr, dar prezente, practic, în toate siturile sunt vasele miniaturale. Ele au, ca regulă, o formă tradițională, lucrate din pastă nu prea calitativă, cu degresanți de granulație mare și suprafața puțin îngrijită, de culoare maro-cenușie. Destinația acestor vase n-a fost stabilită cu certitudine. Nu este exclus ca unele să fie pur și simplu jucării.

Decorul vaselor grosiere

Am spus deja la începutul capitolului că materialul ceramic este foarte fragmentat, iar vasele întregi și întregibile sunt puține la număr, creându-se astfel o situație care ne împiedică să prezentăm date statistice cu privire la caracterul decorului. În același timp, numeroase fragmente decorate ne fac să presupunem că producătorii acordau o atenție deosebită acestui aspect, motivele fiind numeroase și variate.

Cel mai răspândit motiv ornamental constă din diferite tipuri de decoruri în relief ce au forme și mărimi diferite. Majoritatea acestor elemente n-au întrebunțări practice, scopul urmărit fiind doar unul de înfrumusețare. Cele mai răspândite sunt proeminențele și butonii în relief:

- unii butoni sunt abia reliefați, circulari în plan, profilul apropiindu-se de forma cilindrică (fig. 13/1-3);
- alții au aceeași formă în plan, însă profilul amintește de un con (la unele vase mult mai pronunțat, la altele mai puțin (fig. 13/4-6);
- un grup de butoni sunt ovali în plan, alungirea fiind dispusă în direcție orizontală, iar în secțiune sunt fie conici (fig. 13/7-9), fie cilindrici (fig. 13/10-12). Uneori aceștia pot fi dispuși și vertical (fig. 5/5).

Alt tip de butoni se prezintă sub formă dublă sau ca doi butoni alăturați. Ei sunt ovali în plan (axa lungă dispusă orizontal) și conici în relief (fig. 13/13-15). Unele variante au secțiunea mai mult cilindrică decât conică (fig. 13/17-18).

Într-un grup aparte am inclus vasele ce sunt decorate cu proeminențe deosebit de voluminoase, toate de formă ovală, dispuse orizontal pe corpul vasului, în profil amintind de un con deformat orientat oblic în sus (fig. 13/19,20,22).

Pe unele vase, nu prea multe la număr, butonii apar în combinație cu brâiele, despărțindu-le pe acestea în mai multe secțiuni. Forma lor era conică sau cilindrică în secțiune și circulară în plan (fig. 12/17).

Vorbind despre brâuri, trebuie să menționăm că este un element ornamental la fel de frecvent întâlnit. Ca regulă el este destul de reliefat, prezența lui fiind semnalată pe diferite porțiuni ale vasului. Astfel brâul poate fi întâlnit pe buză sau imediat sub ea (fig. 1/2; 3/8,9), pe gât și pe umeri.

De cele mai multe ori, însă, brâul este situat pe corpul vasului, având o poziție orizontală. El poate fi simplu în relief (fig. 12/7), dar și să conțină alte elemente decorative. Astfel, pe recipientele din siturile cercetate, pe brâuri s-au făcut observate: a) alveole (fig. 12/11-13, 15, 17-20); b) creștături (fig. 12/9,10) și c) pișcături de deget, care creează impresia unei ghirlande (fig. 12/16,20; 13/21).

În această ordine de idei ținem să menționăm că brâul (de cele mai multe ori creștat sau alveolat) este dispus și în altă poziție decât cea orizontală. El poate fi amplasat oblic, vertical, iar uneori aceste poziții pot fi combinate. De cele mai multe ori decorul (cel combinat) apare pe fragmentele ce provin de la vasele de proporții. Tot pe aceste tipuri de vase pot să apară câte două rânduri de brâuri dispuse orizontal (fie pe buză și corp, fie pe gât și corp). Aceste cazuri, însă sunt rare (fig. 1/2), de fapt ca și acelea când pe vase decorul amintește de un brâu scurt, în formă de "virgulă" sau "potcoavă" (fig. 13/25).

Un element decorativ îl reprezintă alveolele. De sine stătător ele apar pe un număr mai mic de vase decât în cazul când sunt dispuse pe brâuri. Amplasarea lor, în fond, este pe corpul sau pe gâtul vasului (fig. 12/1-5; 1/3; 3/1-2), uneori însă acest decor apare și pe marginea lor.

Același lucru îl putem spune și despre creștături, remarcând doar că numărul vaselor ce au un asemenea ornament nu este mare (fig. 7/12; 12/6).

Cazuri aproape unice sunt fragmentele de vase ce au ornamentul incizat. Ele formează benzi de linii paralele situate aproape una de alta, executate cu un instrument, care amintește pieptenul sau măturicele, și sunt dispuse în direcții diferite: orizontal, vertical, oblic, creând impresia unui decor haotic (fig. 13/23). În alt caz inciziile reprezintă grupuri de linii scurte în formă de raze, situate simetric de-a lungul gâtului (fig. 13/24).

Vase cu barbotină. Un grup aparte de vase au un decor ce le deosebește radical de celelalte. Este vorba de exemplarele a căror suprafață este acoperită de barbotină. Deși numărul vaselor întregibile de acest fel nu este mare, cantitatea de fragmente amorfe în majoritatea siturilor este considerabilă, dar practic, inapreciabilă din punct de vedere al stabilirii procentajului. Excepție fac două situri: unul din spațiul central al Moldovei - Trebujeni - Orheiul Vechi - iar al doilea din zona nordică - Goroșevo, regiunea Ternopol, republica Ucraina.

Conform datelor prezentate de autorii săpăturilor, în aceste două situri² ceramica acoperită cu barbotină este preponderentă în categoria vaselor grosiere.* Ea este lucrată dintr-o pastă rău frământată, cu mulți degresanți, fiind folosit lutul uscat mărunțit sau cioburile pisate, în ambele cazuri degresantul având granulația mare. Suprafața acestor vase este acoperită cu pete, iar secțiunea este bicoloră, evidențiindu-se în mijloc un strat de culoare maronie sau cărămizie - rezultat al unei arderi neomogene și incomplete. Culoarea vaselor variază de la cenușiu-gălbui la maroniu-închis. Partea superioară (sub buză) și cea

inferioară (la fund) sunt foarte bine netezite sau chiar cu urme de lustruire. Restul corpului este acoperit cu barbotină. De regulă pereții acestor vase sunt masivi, grosimea multora depășind 2 cm.

Forma caracteristică este reprezentată de vasele cu profilul slab pronunțat, gâtul scurt și marginea ușor răsfrântă în exterior (fig. 10/7; 11/3,4,6).

Dar acestui tip de vase nu le sunt străine nici recipientele cu corpul bombat sau chiar rotunjit, partea superioară fiind asemănătoare cu cea a vaselor puțin profilate, adică gâtul scurt și marginea ușor înclinată în exterior (fig. 10;11).

În ceea ce privește decorul acestor vase, care prin însăși natura lor au deja un element ornamental - barbotina - el nu este foarte variat.

Se deosebește o serie de vase la care partea superioară, netezită sau lustruită, este delimitată de cea acoperită cu barbotină fie printr-un șir de alveole, fie printr-un brâu crestat sau alveolat (fig. 10/1,3).

Uneori alveolele sau creștăturile puteau să apară sub buză fie de sine stătător, fie asociate cu alte elemente decorative situate pe suprafața acoperită cu barbotină (butoni simpli sau dubli) (fig. 10/8,9).

Aspectul tradițional și inovativ ale acestei categorii de ceramică pentru spațiul Pruto-Nistran, precum și semnificația raportului diferențiat al procentajului privit din punct de vedere zonal, va constitui subiectul unui alt studiu.

¹M. Romanovskaja, în MIA, nr.150, Moskva 1969, p.91.

²M.Tkaciuk, În Arheologičeskie issledovanija v Starom Orhee, Chișinev, 1991, p.44-53;
S.P.Pačkova, În Arheologičeskie pamjatniki Srednego Podnestrov'ja, Kiev, 1983, p. 33-50.

* Cercetarile ulterioare din situl P-L de la Orheiul Vechi nu au confirmat aceasta ipoteza.

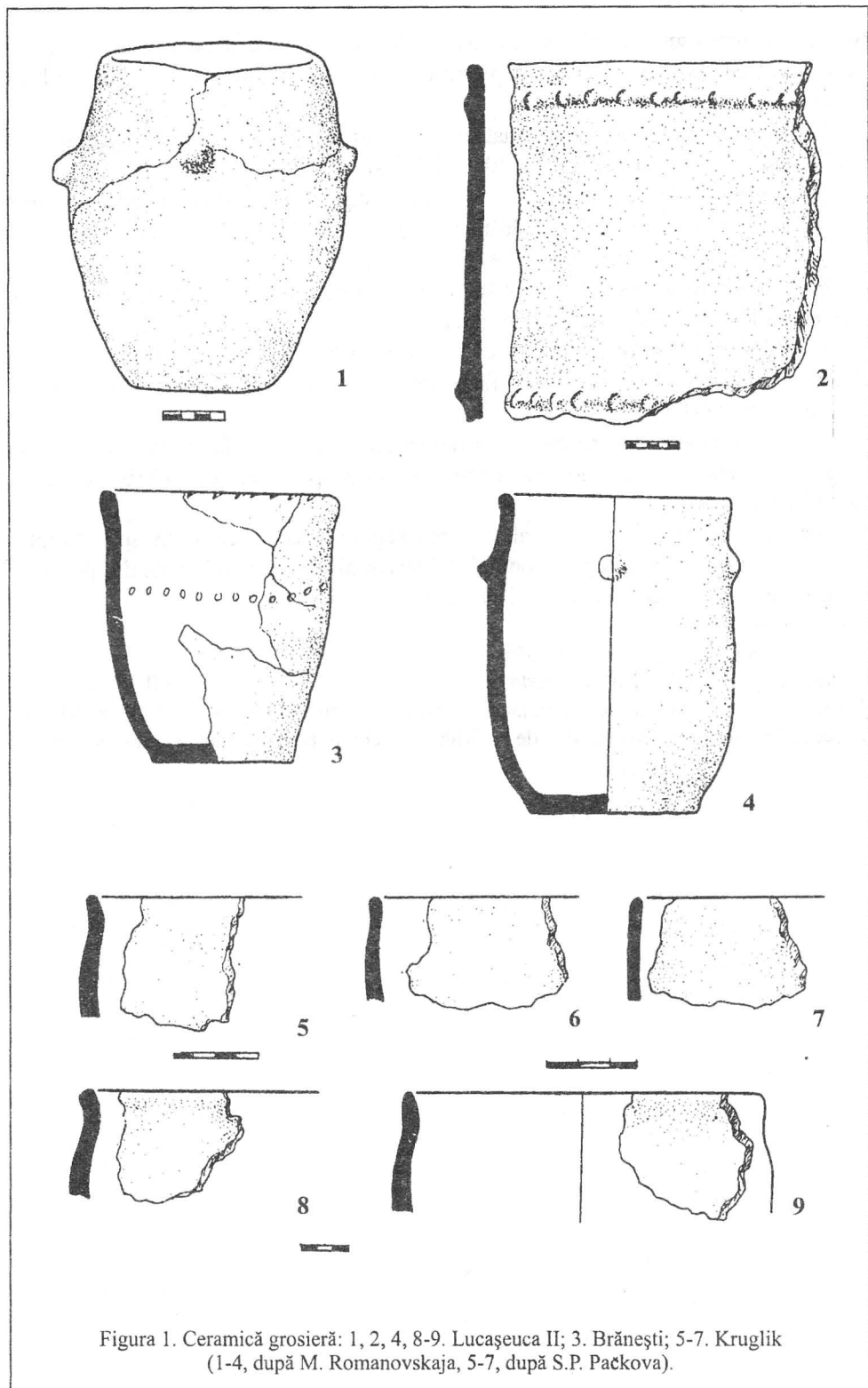

Figura 1. Ceramică grosieră: 1, 2, 4, 8-9. Lucașeuca II; 3. Brănești; 5-7. Kruglik (1-4, după M. Romanovskaja, 5-7, după S.P. Pačkova).

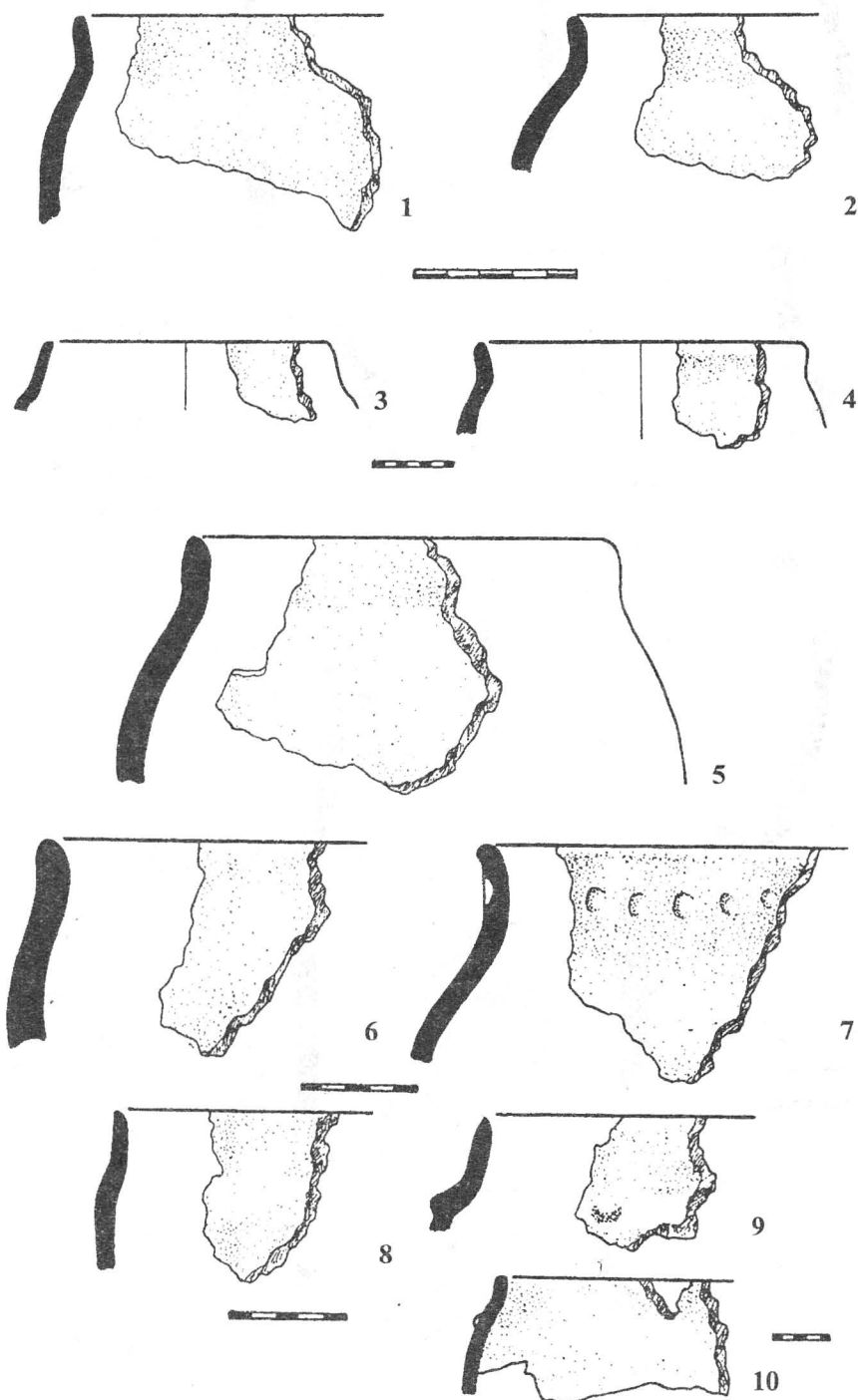

Figura 2. Ceramică grosieră: 1, 6, 8-9. Kruglik (după C.P. Pačkova);
3-4, 10. Sokol (după L.V. Vakulenko și S.P. Pačkova), 7. Lucașeuca II
(după G.B. Feodorov); 5. Ulmu (după M. Romanovskaja).

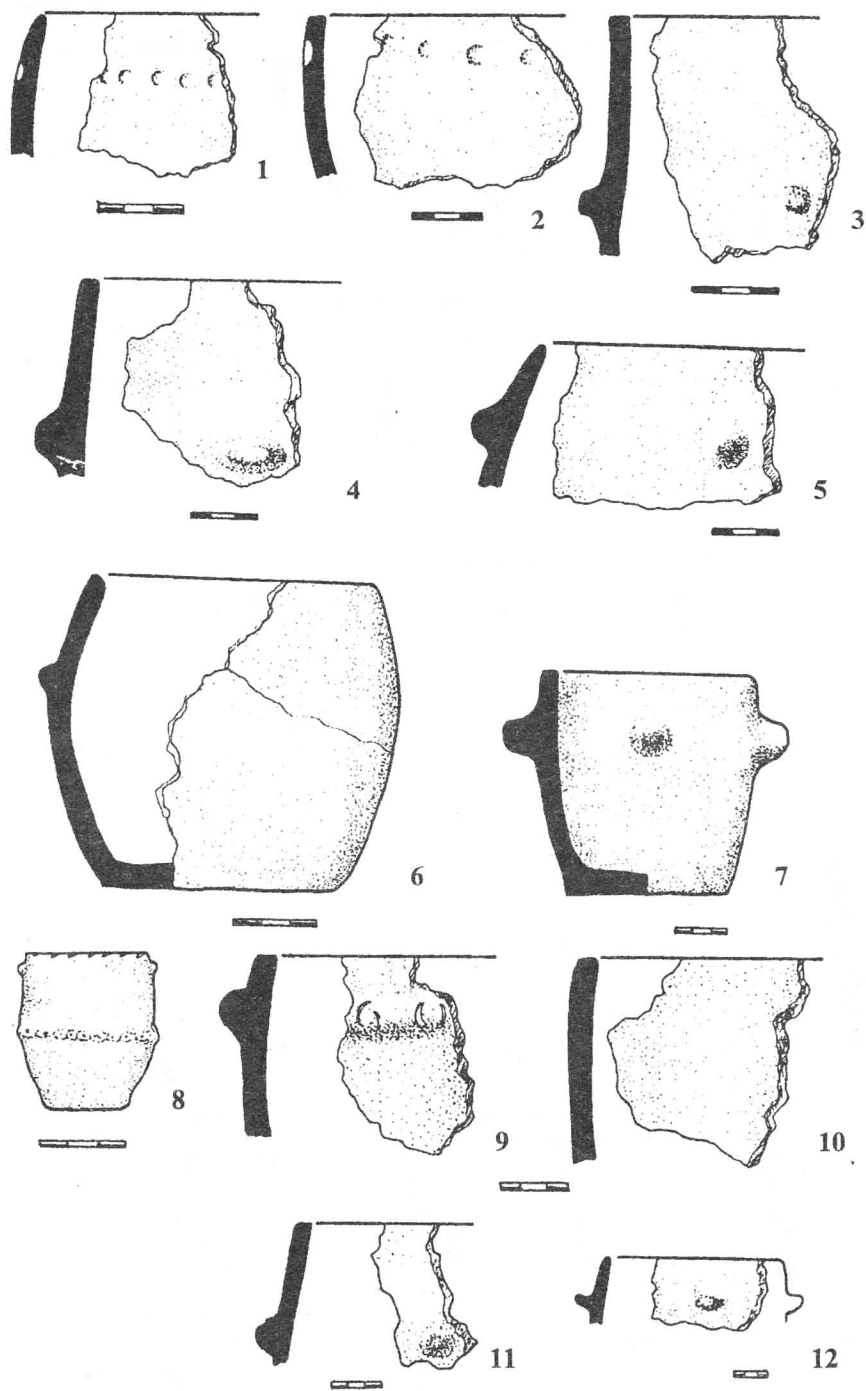

Figura 3. Ceramică grosieră: 2-3, 8. Lucașeuca II (după G.B. Feodorov); 1, 6. Ulmu (după M. Romanovskaja); 5, 7, 10-11. Kruglik (după S.P. Pačkova); 4, 9, 12. Sokol (după L.V. Vakulenko și S.P. Pačkova).

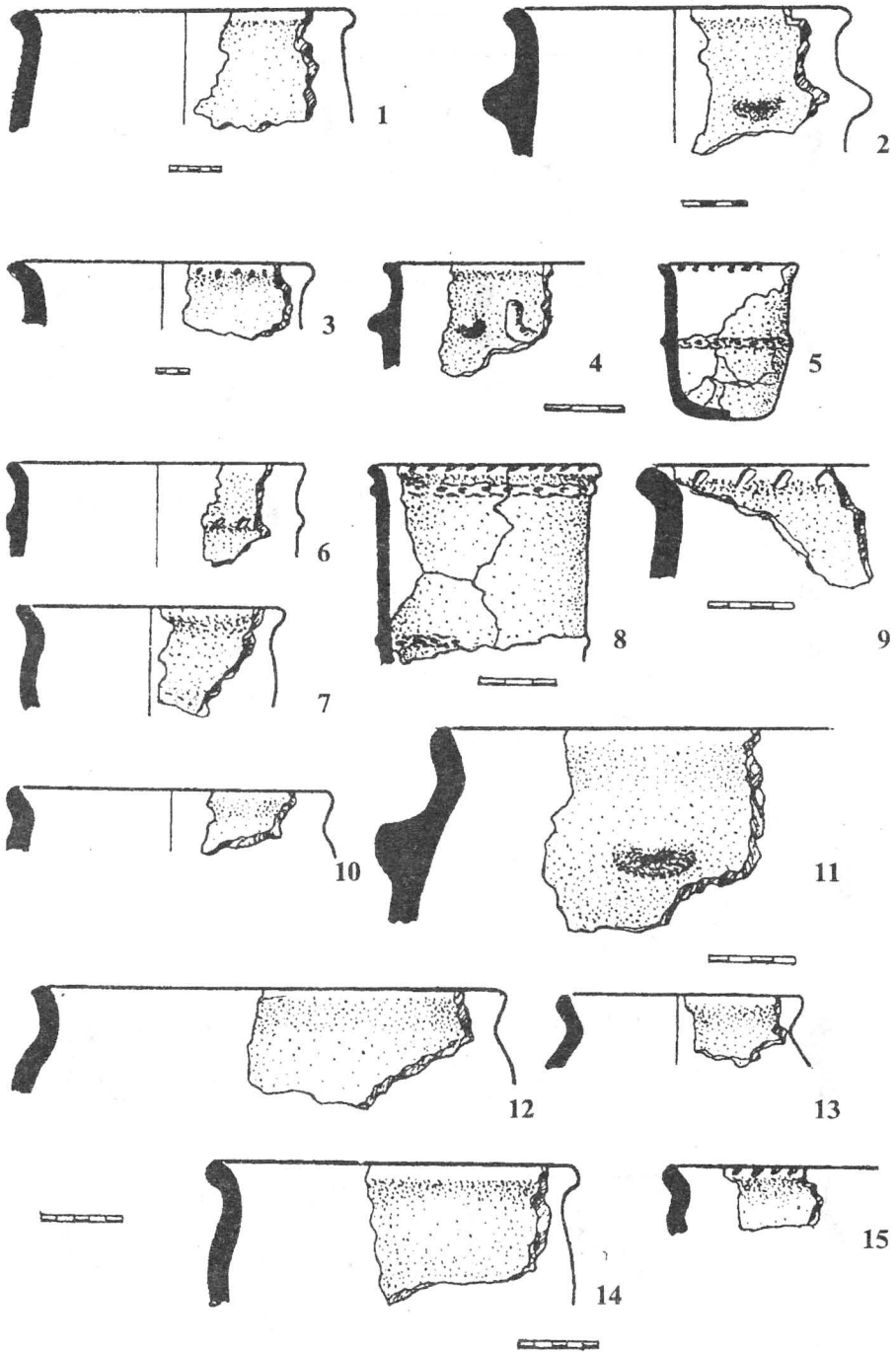
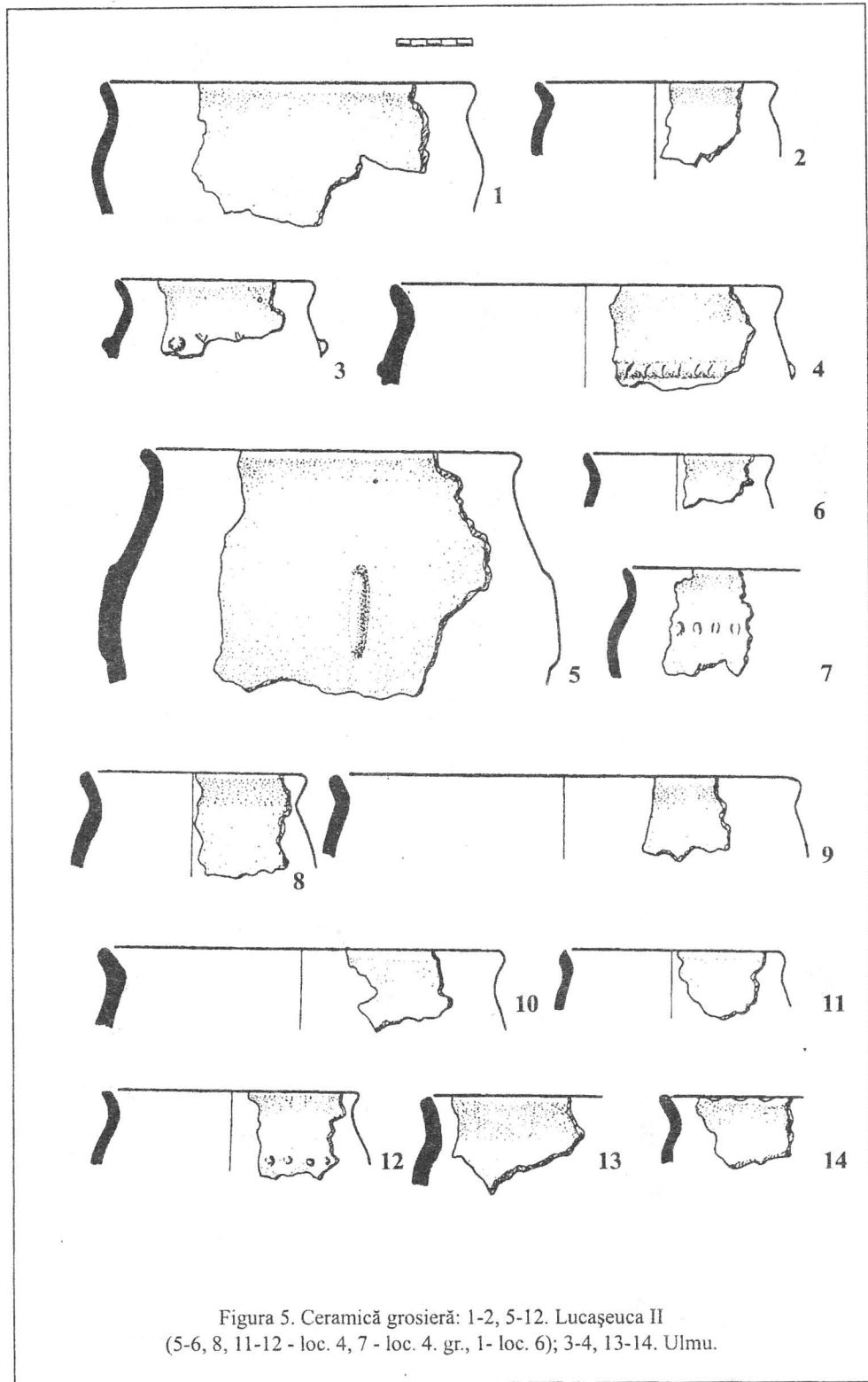

Figura 4. Ceramică grosieră: 5, 8-10, 13-15. Lucașeuca II (5, 8 - după M. Romanovskaja, 9-14 - loc. 4); 6-12. Ulmu (după M. Romanovskaja); 1, 3, 7. Sokol (după L.V. Vakulenko); 2, 4, 11. Kruglik (după S.P. Pačkova).

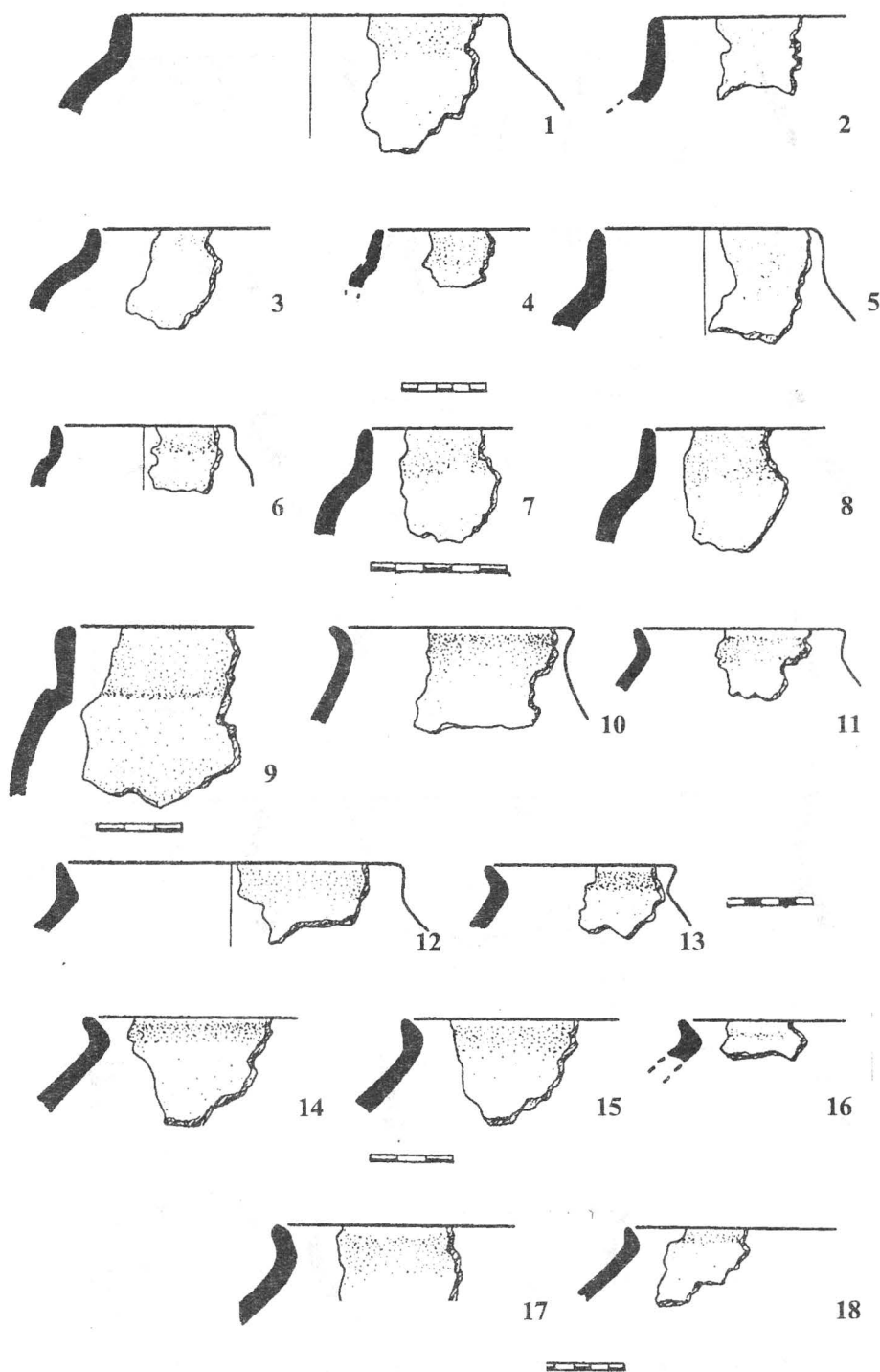

Figura 6. Ceramică grosieră: 1-4, 6, 10-11, 13, 16, 18. Lucașeuca II (1-3, 6, 10, 13 - loc. 4, 11, 18 - loc. 6); 5, 12, 17. Ulmu (17 - gr. 3); 7-9. Kruglik (după M. Romanovskaja).

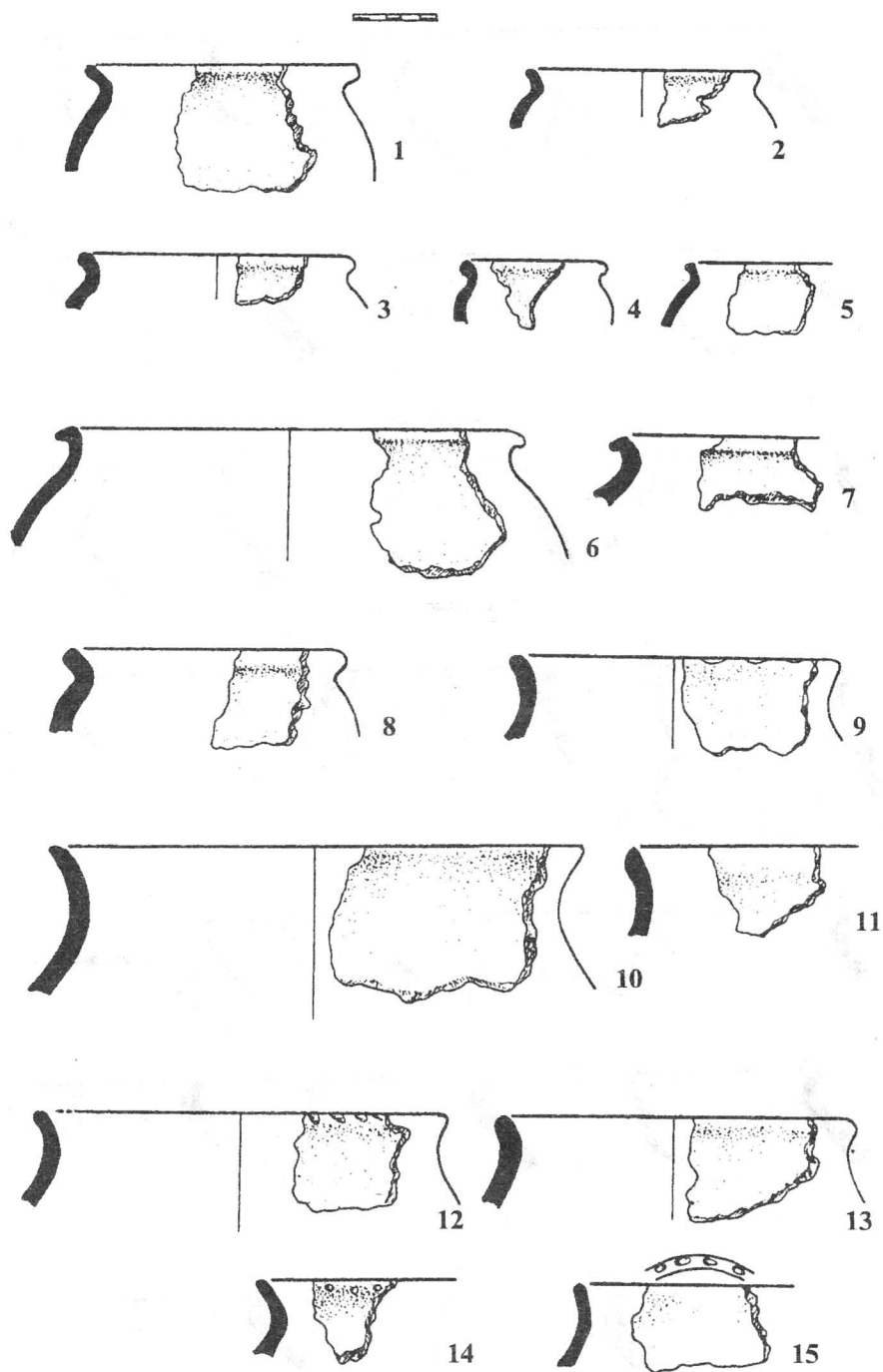

Figura 7. Ceramică grosieră: 1-3, 7-8, 13. Lucașeuca II (1, 3, 13 - loc. 4, 7 - gr. 1, 8 - gr. 2); 4-6, 10-12. Ulmu (4 - gr. 3, 11 - gr. 5); 9. Sokol (după L.V. Vakulenko și S.P. Pačkova); 14-15. Kruglik (după S.P. Pačkova).

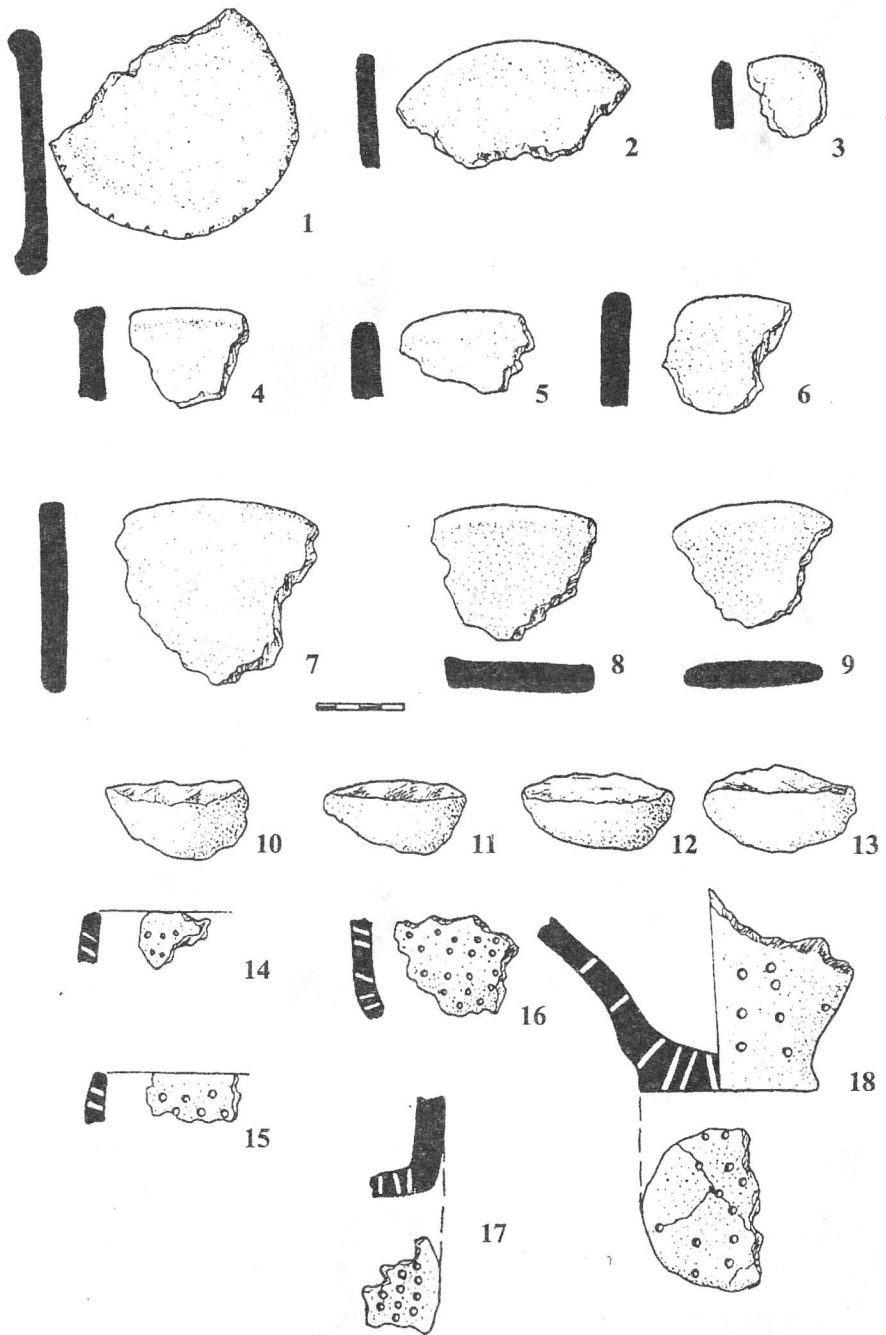

Figura 8. 1-9. discuri din lut: 8-9 - loc. 6, 1-6 - Ulmu (4 - loc. 2, 6 - gr. 3);
 7. Kruglik (după S.P. Pačkova); 10-13. vase din lut de la Ulmu
 14-18. strecurători: 14-15. Lucașeuca II (loc. 4); 16-17. Kruglik (după S.P. Pačkova);
 18. Sokol (după L. V. Vaculenko).

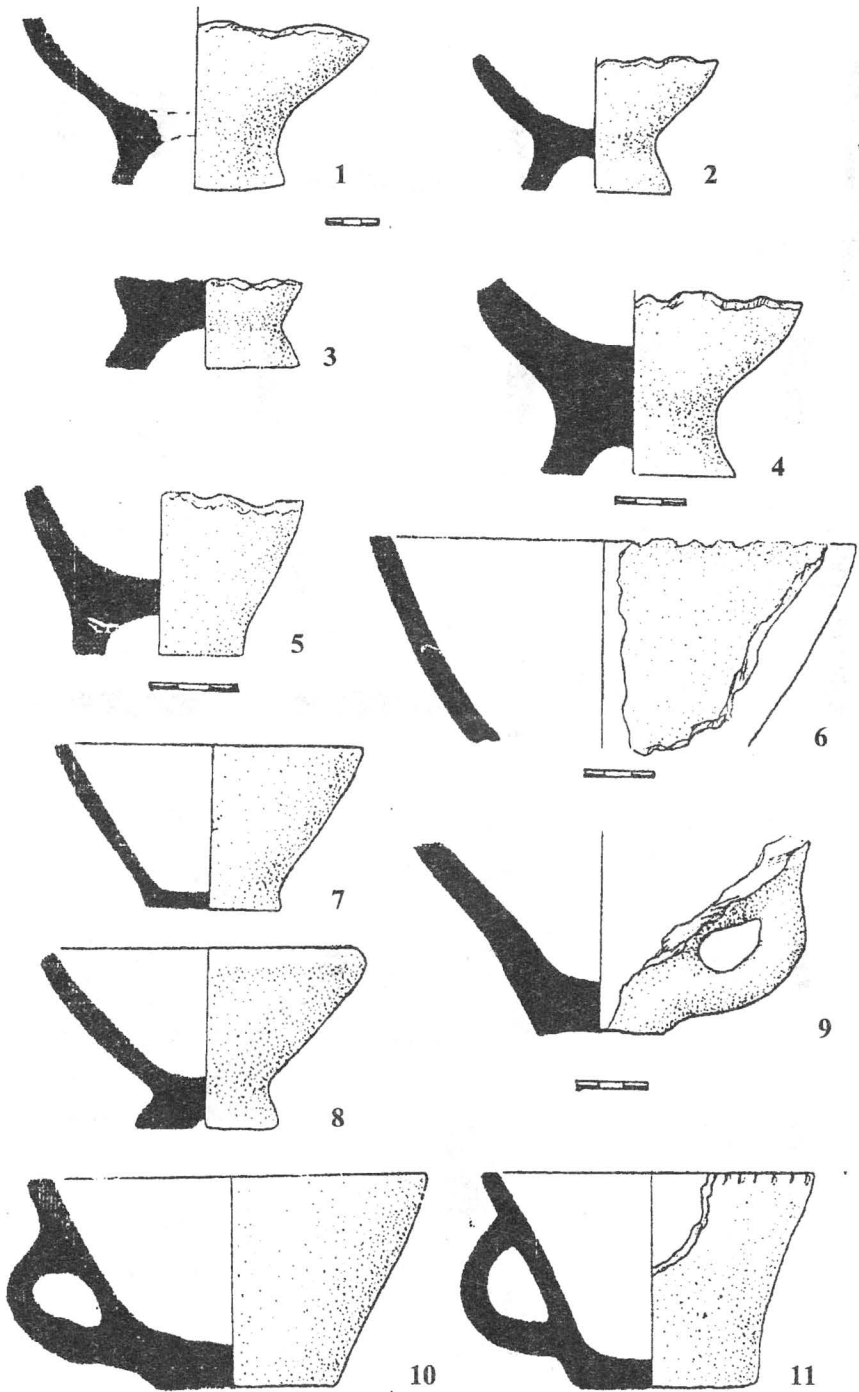

Figura 9. 1-5. cupe pe piciorușe: 1-2. Lucașeuca II (2 - loc. 4); 3. Ulmu (gr. 3); 4. Sokol; 5. Kruglik (după S.P. Pačkova); 6-11. cești: 7-8, 10-11. Ulmu (după M. Romanovskaja); 6, 9. Sokol.

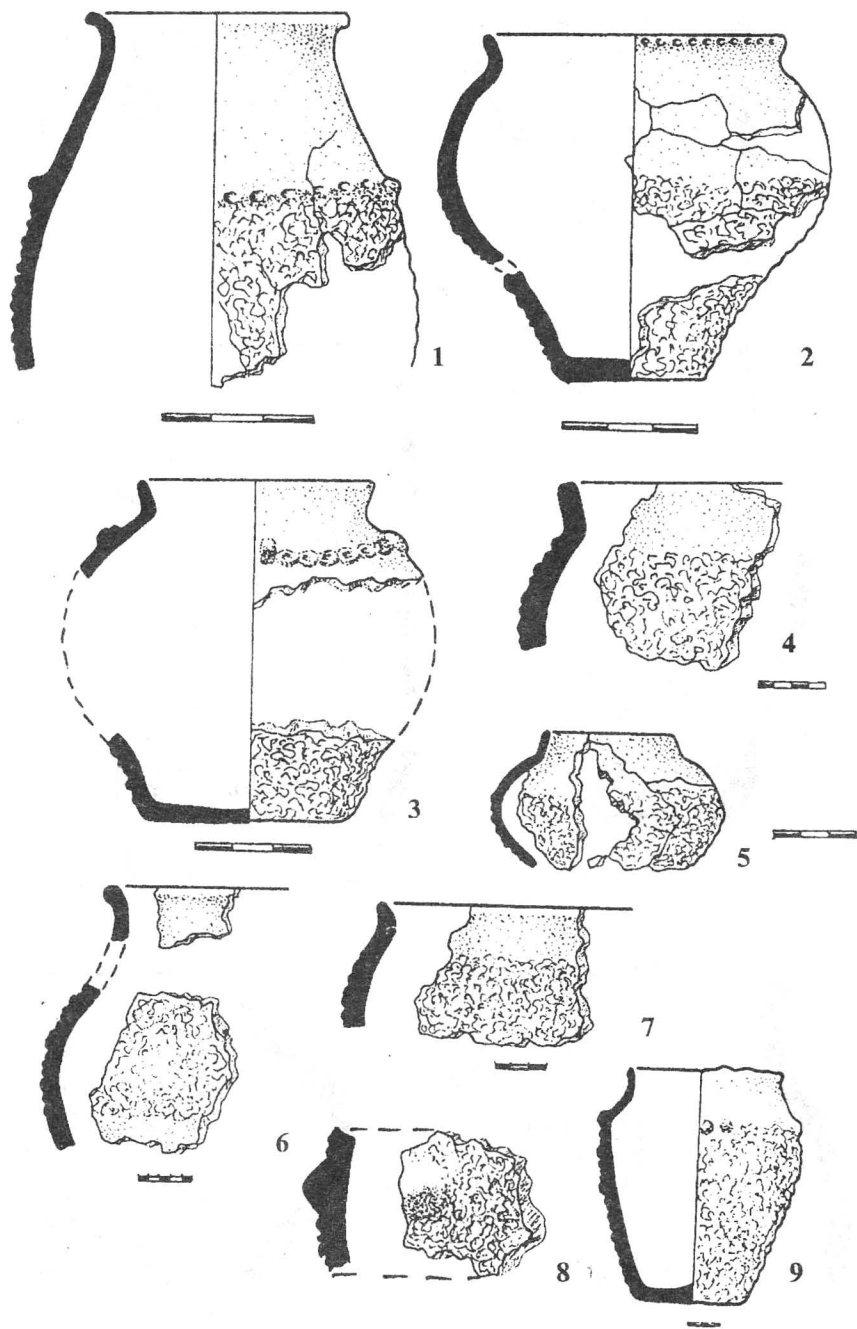

Figura 10. Ceramică grosieră acoperită cu barbotină: 1-2. Brănești, din cuptor (după M. Romanovskaja); 4. Kruglik (după S.P. Pačkova); 5-8. Lucașeuca II (5 - după M. Romanovskaja); 9. Trebujeni-Orheiul Vechi (după M. Tkaciuk).

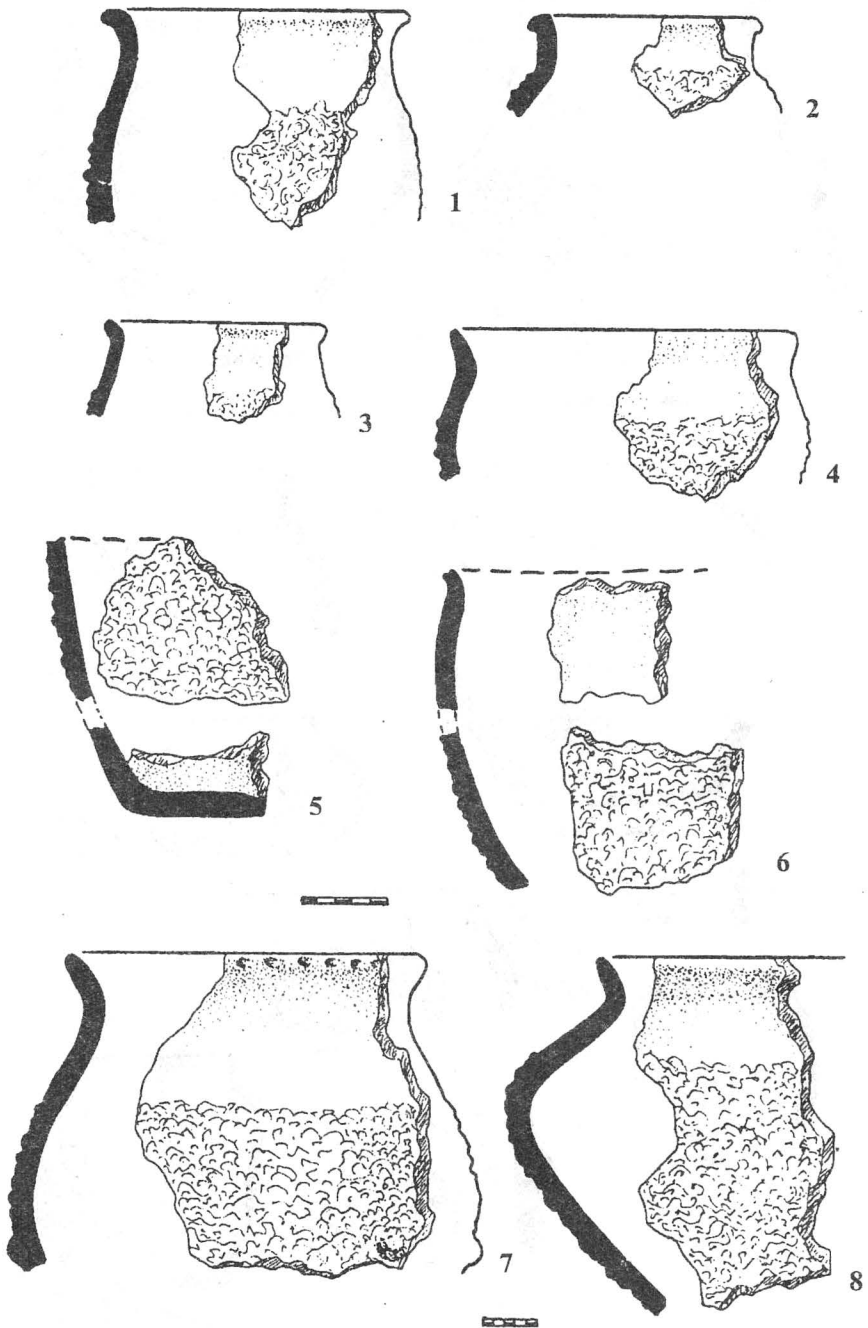

Figura 11. Ceramică grosieră acoperită cu barbotină: 1-3, 5-6, 8. Lucașeuca II (2-3 - loc. 4, 1, 8 - gr. 2); 4-7. Ulmu.

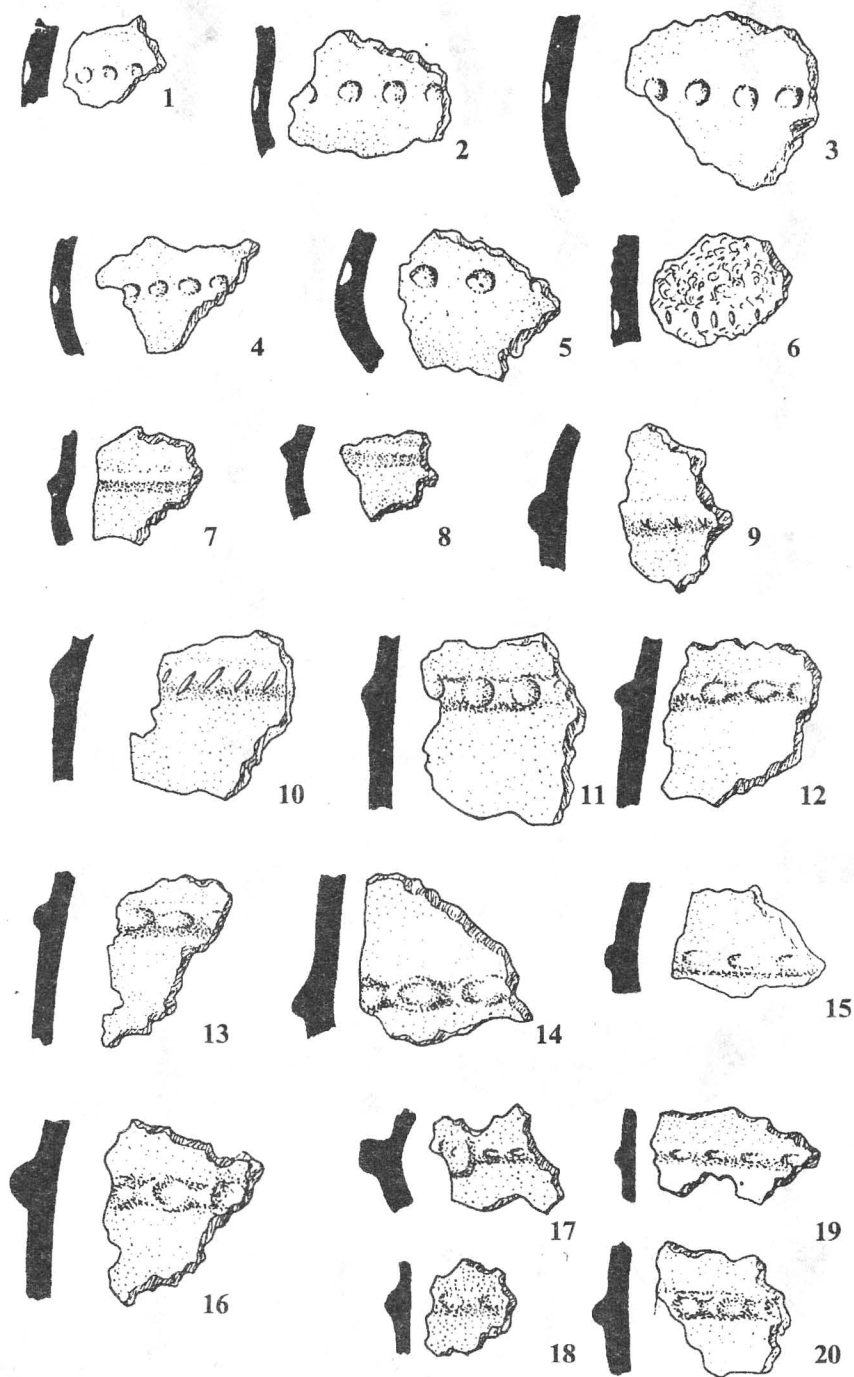

Figura 12. Decorul ceramicii grosiere: 2-6, 9-10, 14-16, 18. Lucașeuca II (2, 9-10, 14-16 - loc. 4 - gr. 1); 7-8, 11, 13, 17-20. Ulmu (11, 20 - loc. 2, 12 - gr. 1, 19 - gr. 3).

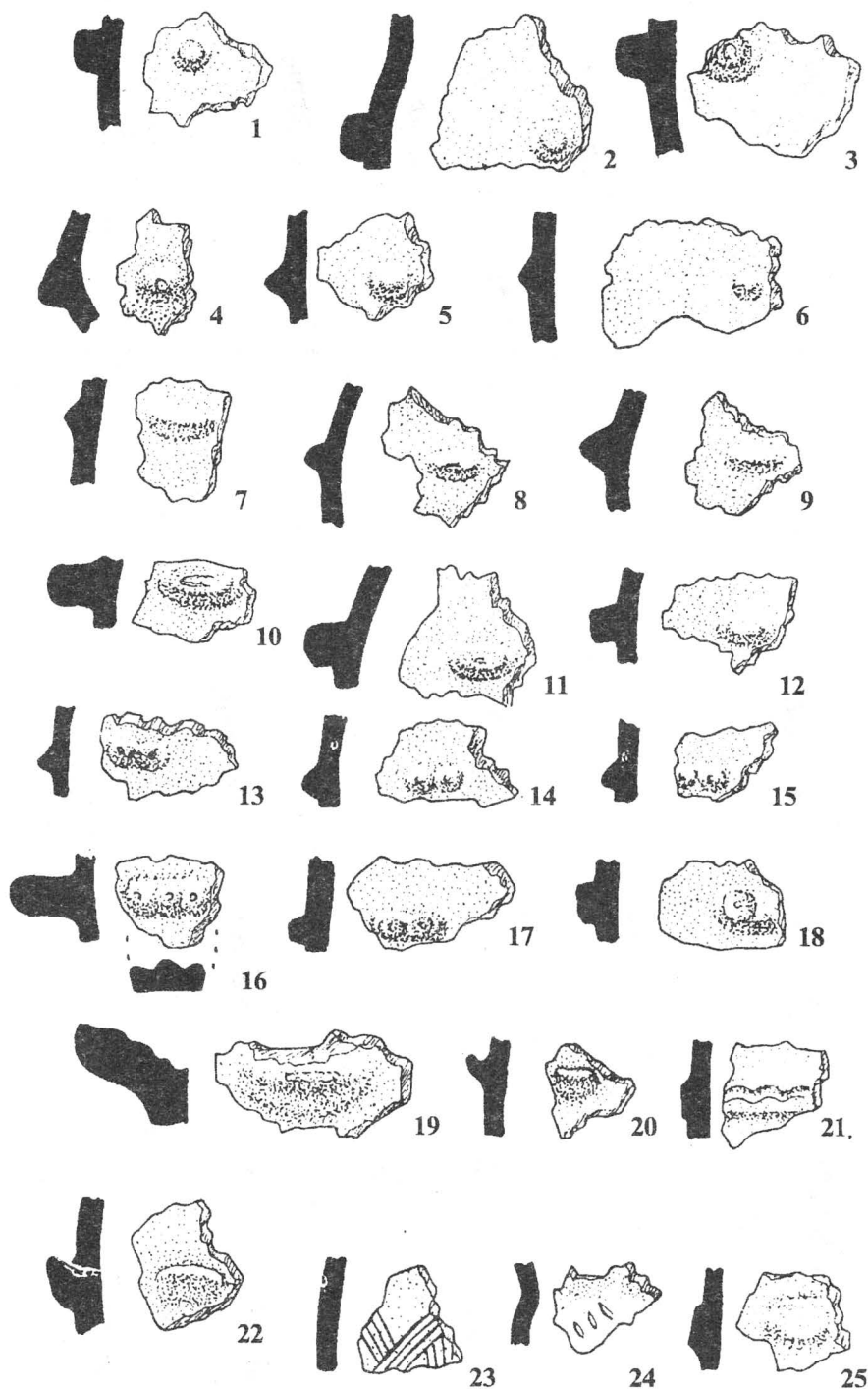

Figura 13. Decorul ceramicii grosiere: 2-4, 8, 11-12, 14-15, 17, 23-24. Lucașeuca II (2-4, 8, 12, 15, 23 - loc. 4); 1, 6-7, 9-10, 13, 16, 18-22, 25. Ulmu (6 - loc. 1, 13 - gr. 1, 16 - loc. 2).